

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Dvouleté děti v mateřské škole

bakalářská práce

Autor: Lucie Svobodová
Studijní program: Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce: Mgr. Kristýna Konstatská
Oponent práce: PaedDr. Vladimíra Hornáčková, Ph.D.

Hradec Králové

2022

Zadání bakalářské práce

Autor:	Lucie Svobodová
Studium:	P19K0023
Studijní program:	B0112A300001 Učitelství pro mateřské školy
Studijní obor:	Učitelství pro mateřské školy
Název bakalářské práce:	Dvouleté děti v mateřské škole
Název bakalářské práce AJ:	Two-year-old children in preschool

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Charakterizovat specifika péče o dvouleté děti v mateřské škole se zaměřením na jejich adaptaci.

Teoretická část práce popisuje vývoj institucionální péče, výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku na našem území. Charakterizuje fyzický a psychický vývoj dětí od dvou do tří let. Objasňuje proces adaptace.

Praktická část práce se zabývá analyzováním, popisem a srovnáním úrovně tělesného, psychického a sociálního vývoje vytypovaných dvouletých dětí během jejich prvního půlroku v mateřské škole. Rovněž seznamuje se specifiky jejich adaptace a výchovné postupy učitelek, které slouží k jejímu usnadnění.

Soňa Kořátková-Hry v mateřské v teorii a v praxi.

Hana Splavcová- Dvouleté děti v předškolním vzdělávání.

Langmeier, Krejčířová-Vývojová psychologie

Zadávací pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Kristýna Konstatská

Oponent: PaedDr. Vladimíra Hornáčková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.12.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Dvouleté děti v mateřské škole vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 19. 5. 2022

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Kristýně Konstatské za odborné vedení práce a za všechny věcné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat všem kolegyním, se kterými jsem spolupracovala, za jejich vstřícnost a ochotu. Zvláště děkuji rodině, přátelům a blízkým lidem nejen za dobré rady, ale především za trpělivou oporu při vytváření této práce.

Anotace

SVOBODOVÁ, Lucie. Dvouleté děti v mateřské škole. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 81 s. Bakalářská závěrečná práce.

Cílem práce je charakterizovat specifika péče o dvouleté děti v mateřské škole se zaměřením na jejich adaptaci.

Teoretická část práce popisuje vývoj institucionální péče, výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku na našem území od 19. st. do současnosti. Charakterizuje fyzický a psychický vývoj dětí od dvou do tří let. Objasňuje proces adaptace.

Praktická část práce se zabývá analyzováním, popisem a srovnáním úrovně tělesného, psychického a sociálního vývoje šesti vytypovaných dvouletých dětí během jejich prvního půlroku v mateřské škole. Rovněž seznamuje se specifiky jejich adaptace a výchovné postupy učitelek, které slouží k jejímu usnadnění.

Klíčová slova: dvouleté děti, mateřská škola, adaptace.

Annotation

SVOBODOVÁ, Lucie. Two-year-old children in preschool. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 81 pp. Bachelor Degree Thesis.

Work objectives is characterize the specifics of childcare aimed at two-years-old children with regards to their preschool adaptation.

The theoretic part describes the development of childcare institutions in our country from the 19th century to nowadays. It characterizes physical and psychical development of children between two tree years of age.

The practical part is focused on the description of the adaptation process and the advances made during six months in physical and psychical development of two year-old children. It observes the process of adaptation of a group of two-year-old children in preschool during the school year.

Keywords: two-year-old children, preschool, adaptation

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská závěrečná práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: 19.5.2022

Podpis studenta:

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	VÝVOJ INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ	11
3	PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ DVOULETÝCH DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE	13
4	CHARAKTERISTIKA VÝVOJE DĚTÍ OD DVOU DO TŘÍ LET	16
5	ADAPTACE.....	21
6	METODOLOGIE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	24
7	ANALÝZA PROCESU ADAPTACE SLEDOVANÝCH DVOULETÝCH DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE A JEJICH VÝVOJE.....	28
8	ANALÝZA ROZHOVORŮ.....	40
9	DISKUSE A ZÁVĚR.....	42
10	ZDROJE	45
11	SEZNAM PŘÍLOH	Chyba! Záložka není definována.

*„Děti nikdy příliš neposlouchají své rodiče,
ale velmi dobře je napodobují.“*

James Baldwin

1 ÚVOD

Bakalářská práce na téma *Dvouleté děti v mateřské škole* se zabývá historií péče, vývojem a reakcemi dvouletých dětí na mateřskou školu.

Od 1. září 2020 mají rodiče nárok na umístění dvouletých dětí do mateřské školy. Předškolní vzdělávání dvou až tříletých dětí je diskutované téma jak mezi pedagogy, tak mezi rodiči. Některé matky jsou proti, jiné s tímto trendem vzdělávání stále mladších dětí, souhlasí. Nicméně v této době, kdy matkám rodičovské příspěvky nestačí a zaměstnavatelé při odchodu ženy na rodičovskou dovolenou nabídnou její pracovní pozici někomu jinému, se stále více matek uchyluje k tomu, že dávají do mateřské školy své děti právě již od dvou let.

Takové dítě přichází do mateřské školy většinou s pláčem. Na učitelce, ale částečně i na rodičích je, aby se společně pokusili zajistit, co nejméně problémovou adaptaci nově přichozího dítěte.

V teoretické části práce se zabývám historií péče, výchovy a vzdělávání dvouletých dětí od devatenáctého století až do současnosti a charakteristikou jejich fyzického, psychického a sociálního vývoje. Seznamuji se specifiky procesu adaptace.

V praktické části práce analyzuji vývoj adaptace u vytypovaných dvouletých dětí. Zjišťuji možnosti a způsoby jakými lze usnadnit jejich adaptaci v mateřské škole.

Motivací k bakalářské práci mi byly absolvované praxe v několika mateřských školách, během studia na Univerzitě v Hradci Králové, kde jsem pracovala s věkově heterogenní skupinou dětí. Vzhledem k tomu, že jsou v současné době do mateřských škol přijímány i děti dvouleté, měla příležitost pracovat i s nimi. V pracovní sféře jsem se s touto problematikou setkávala taktéž, především v zářijových měsících. Ráda bych proto svou bakalářskou práci napomohla pedagogům usnadnit jejich práci s dvouletými dětmi především v jejich adaptačním období.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat specifika výchovné péče o děti od dvou do tří let v mateřské škole se zaměřením na jejich adaptaci.

Výzkumné otázky bakalářské práce:

Jaké jsou podmínky pro vzdělávání dvou až tříletých dětí v mateřské škole?

Zjistit jaké jsou adekvátní způsoby adaptace dvouletých dětí v mateřské škole a jaká jsou možná rizika?

Jaké úrovně a pokroky v oblasti fyzického, psychického a sociálního vývoje dosáhnou dvouleté děti v konkrétní třídě mateřské školy za dobu pěti měsíců?

Jaké jsou reakce dvouletých dětí na nové prostředí mateřské školy?

Zjistit, jaké pedagogické postupy, sloužící ke zjednodušení procesu adaptace u dvouletých dětí, jsou používány ve dvou konkrétních mateřských školách? Který ze způsobů považují pedagogové za nejosvědčenější a s jakými riziky se setkávají?

Typ bakalářské práce je teoreticko-empirický, kvalitativní.

Informace o vývojové úrovni vytypovaných dvou až tříletých dětí zjišťuji metodou participačního pozorování. Jejich reakce na nové prostředí mateřské školy zjišťuji metodou nestrukturovaného přímého pozorování. Pomocí strukturovaných rozhovorů s učitelkami a ředitelkami mateřských škol získávám informace o jejich pedagogických postupech pro ulehčení adaptace dvouletých dětí.

Vzorkem výzkumu je pět dvouletých dětí z mateřské školy, tři děvčata a dva chlapci.

2 VÝVOJ INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Je dobré si uvědomit, že institucionální péče o nejmenší děti není v naší historii nic nového. Společnost se vždy pokoušela poskytnout potřebnou pomoc a ochranu nejmenším dětem. Posláním prvních institucí bylo zachování samotného života dětem, které neměly rodiče. Zřizování prvních veřejných institucí pečujících o nejmladší děti bylo úzce spjato s chudšími vrstvami, jelikož bohatší lidé využívali služby nabízené kojnými, vychovatelkami, služebnými a guvernankami. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

Historicky má péče o děti raného věku u nás již dlouholetou tradici. V počátcích byly zřizovány jesle. Tyto ošetrovací ústavy se řídily stejnými předpisy, kterými se řídilo i zdravotnictví. První jesle zřízené u nás byly v Praze roku 1854, byly charitativní a německého původu. Důvodem pro zakládání jeslí byl fakt, že jeden výdělek přestával stačit na uživení rodiny, a tak ženy začaly do práce nastupovat dříve. Primárním účelem jeslí nebylo děti vzdělávat ani vychovávat, nýbrž jim zajišťovat sociální a zdravotní zázemí. První rozdělení institucí předškolní výchovy můžeme najít v Říšském školském zákoně (o školách obecných, 1869). Ministerský výnos z roku 1872 rozlišoval péči na jesle (pro děti do tří let), opatrovny (sloužily jako sociální zařízení) a mateřské školy (poskytovaly vzdělávání). V roce 1884 byly vybudovány jesle české, které jsou spjaty se jménem Marie Riegrové Palacké. V průběhu druhé světové války zanikly opatrovny, a počet jeslí i mateřských škol se velmi snížil. Vznikly dětské útulky pro děti od dvou do pěti let, které měly za úkol pomoci rodičům, kteří pracovali. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

V roce 1948 přišel první zlom, a to v podobě Zákona o jednotném školství (o základní úpravě jednotného školství, 1948). Tento zákon znamenal, že se mateřské školy poprvé staly, ačkoliv nepovinnou, součástí školského systému. Mateřské školy byly zřizovány školskou správou a jesle firmami nebo zemědělskými družstvy. Pokud tyto instituce nebyly zřizovány zřizovateli, přispívaly finančními prostředky na jejich provoz. Politicky byly jesle podporovány i přesto, že podle statistik nebyly hodnoty, kterými přispěla matka státu, vyšší než náklady na péči o její dítě v jeslích. Ze strany většiny žen byly jesle stále odmítány, jelikož byly často uzavírány na delší dobu z důvodu infekčních nákaz. A tak ve většině případů se o děti starali rodinní příslušníci, nejčastěji babičky.

V sedmdesátých letech dvacátého století se stále rozšiřoval počet školních budov pro nejmenší, a dokonce přibývaly i mimoškolní instituce. (Hašková, 2007) Mateřská dovolená se zvýšila na dva a později na tři roky. Ministerstvo zdravotnictví legislativně určilo jesle jako zvláštní dětská zařízení a dělilo je podle délky provozu (denní, týdenní, nepřetržitý provoz), zřizovatele (územní, závodní a družstevní), a podle umístění v budovách na samostatná zařízení a společná zařízení jeslí s mateřskou školou. Jeslové třídy společných zařízení byly pro děti od dvou let a pracovaly v nich zdravotní sestry. V těchto letech se vytvářely i další varianty péče o nejmenší, a to mikrojesle. Důvodem bylo především to, že v jeslích už nezbývalo místo a v mikrojeslích byla větší možnost individuálního přístupu. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

Do roku 1989 se počet mateřských škol natolik zvýšil, že úplně vytlačily dětské útulky, a ty zanikly. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

V roce 1991 byla ustanovena novela školského zákona, která vyřadila společná zařízení jeslí a mateřských škol ze školské soustavy. Roku 2011 byly jesle vyjmuty ze zdravotnických zařízení Ministerstvem zdravotnictví, a tak poslední z nich ukončily svoji činnost k 31. prosinci roku 2013. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

V současné době mají rodiče možnost využít služeb profesionální péče pro své děti, a to prostřednictvím chův, dětských skupin, dětských center a dalších typů soukromých zařízení. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

Vzdělávání dvouletých dětí je v současné době diskutované téma jak matkami dětí, tak i učitelkami. V roce 2016 Poslanecká sněmovna přehlasovala veto prezidenta české republiky a školský zákon⁶⁰ předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, 2004) novelizovala. Upravený školský zákon č. 178/2016 Sb. zakotvuje nárok rodičů na umístění dvouletých dětí do mateřské školy od roku 2020. (Kropáčková, Splavcová, 2016)

3 PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ DVOULETÝCH DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Pro zajištění vzdělávání dětí v mateřských školách jsou kladeny podmínky na prostory budov: vnitřní prostory musí být prosluněné, větratelné, vytápěné, chráněné proti hluku i vibracím, okna zajištěná proti otevření dětmi, a především kvůli dvouletým dětem musí být zabezpečené schody proti pádu. Vnější prostor zahrady by měl být dostatečně velký, oplocený, se zajištěným vchodem, bezpečný a hlavně kontrolovaný. Pokud se stavba rekonstruuje, ale nemění se vzhled ani nosné konstrukce, není potřeba ohlášení stavebnímu úřadu. Budova mateřské školy také musí dodržovat zvýšenou požární ochranu (mít únikový východ, hasičský přístroj, evakuační plán a tak dále). Učitelé by měli být v tomto ohledu proškoleni. (Pohořelý, 2021)

Dále je třeba ve třídě upravit materiální vybavení pro dvou až tříleté děti, jako jsou skříňky, police a židle. Například pokud děti nedosáhnou na místo, kam si odkládají své věci na převlečení. Nebo v případě, kdy děti nedosáhnou při sezení na židli chodidly na zem. Ředitelka mateřské školy musí zajistit také nezávadnost hraček, které jsou již ve školce. Podívat se, zda hračky nemají označení pro používání od tří let dítěte. U takových hraček zvážit, zda by nemohly dvouleté děti některé její části dát do nosních či ušních otvorů (například stavebnice). Pokud ano, je dobré takové hračky dávat do rukou dětem starším a ukládat je na místo, na které dvouleté děti nedosáhnou. (Pohořelý, 2021)

Novinkou v hygienických podmínkách je nezbytné pořízení minimálně jednoho sprchového koutu, který musí být přístupný dětem i bez pomoci pedagoga. Největší změnou je umístění přebalovacího pultu v umývárně, a to tak, aby děti měly soukromí. S plenami souvisí zajištění odpadového hospodářství, jelikož jsou brány jako biologický kontaminovaný odpad, který představuje jisté riziko infekce. Pleny by měly být skladovány v chlazeném prostoru a maximálně do tří dnů odstraněny. Ředitelka mateřské školy také může pořídit nočníky, které však nejsou povinné. Pokud se ředitelka pro tento krok rozhodne, musí zajistit jejich desinfekci a adekvátní uskladnění. Pro vstup dítěte do mateřské školy je třeba, aby zákonný zástupce (rodič) doložil pediatrem ověřenou informaci o tom, že dítě absolvovalo všechna státem povinně daná očkování. (Pohořelý, 2021)

V mateřské škole je též nezbytné zajistit podmínky psychosociální neboli citově bezpečnostní. V první instituci, do které dítě přichází se musí cítit bezpečně a jistě. Dítě by mělo mít povoleno si s sebou vzít plyšovou hračku, dudlík, či cokoli jiného, co mu pomáhá být v klidu a cítit se spokojeně. V adaptačním režimu je důležitá provázanost mateřské školy s rodinným prostředím. Spolupráce rodičů a učitelů. Pravidla v rodinném a školním prostředí by se neměla příliš lišit, měla by být téměř totožná. (Pohořelý, 2021)

Pokud má mateřská škola více než tři třídy, upřednostňuje se rozdělení dětí podle věkové kategorie. Pokud do heterogenní třídy přijme ředitelka dítě mladší tří let, je povinna snížit celkový počet dětí o dvě. Zajištění bezpečnostních opatření je důležité kvůli eliminování možných rizik. Na jednoho pedagogického pracovníka připadá šest dvouletých dětí. Pokud nemá ředitel k dispozici dalšího pedagoga, může jeho funkci převzít osoba s odbornou způsobilostí (sociální nebo zdravotní). (Pohořelý, 2021)

Další oblast úpravy se týká životosprávy dvouletých dětí. Ta se od stravování ostatních dětí nemění. Je však možné, po domluvě s rodiči, lehce pozměnit denní režim, vzhledem k častější potřebě odpočinku dvouletého dítěte. (Pohořelý, 2021)

V náplni činností během dne by měl být podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání zohledněn především fakt, že dvouleté děti udrží pozornost jen velmi krátkou dobu. Proto je dobré časté střídání činností, trénování návyků, praktických dovedností a ponechání co největšího prostoru pro volné hry a pohybové aktivity, s čímž se shoduje i paní Kodetová ve své bakalářské práci. Dále je třeba dvouletým dětem zajistit podnětnost prostředí a srozumitelná pravidla. Dle těchto specifik by měl učitel volit formy a metody své práce. Dvouleté děti se učí zejména nápodobou a opakováním, situačním učením, vlastním prožitkem a hrou. Děti ve věku dvou až tří let jsou méně obratné a mají daleko méně zkušeností než děti starší tří let. Potřebují stereotypní režim dne, protože nevnímají čas ani prostor, žijí teď a tady. Celkově je třeba dbát na to, aby vzdělávání bylo přizpůsobeno psychické, fyzické a sociální úrovni dvouletých dětí. (Pohořelý, 2021)

Také by se měly přizpůsobit podmínky personální. Vzdělávání učitelů je záležitostí celoživotní. Požadavky na úroveň vzdělání se stále zvyšují, ale přesto řada pedagogů nemá zkušenosti s výchovou a vzděláváním dvouletých dětí, protože dříve byly dvouleté děti spíše opečovávány než vzdělávány. Na řediteli je umožnění dodatečného

vzdělání těchto pedagogů akreditovanými vzdělávacími programy. Také by se měl vyvarovat častého střídání učitelů v jedné třídě. V dnešní době se může rozšířit pedagogický sbor o školního psychologa, speciálního psychologa, sociálního psychologa nebo chůvu, přičemž všichni musí mít příslušné vzdělání. (Pohořelý, 2021)

Osvědčení „Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky“ může získat fyzická osoba starší 18 let na základě splnění určitých požadavků, které jsou dány Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. V náplni výuky je:

- dodržování zásad bezpečnosti a prevence úrazů
- poskytování první pomoci dítěti/dětem
- péče o běžně nemocné dítě v domácím ošetřování
- vedení dítěte k hygienickým návykům
- uplatňování zásad správného životního stylu podle věku dítěte
- uplatňování forem pedagogické práce s ohledem na věk dítěte/děti
- řešení nepříznivých výchovných situací z pedagogicko-psychologického hlediska
- uplatňování znalostí o vývojových etapách a socializaci dítěte v praxi
- dodržování etických principů při práci chůvy a vedení dítěte k morálním hodnotám
- orientace v pracovněprávních vztazích uplatnitelných v profesním životě chůvy
- provozní a hygienická pravidla při práci s dětmi v zařízeních či domácnostech

Po absolvování výuky a splnění docházky dostane dotyčná osoba Potvrzení o účasti v akreditovaném vzdělávacím programu, což ale není ještě konečný certifikát. Ten získá daná osoba splněním zkoušky, která se skládá z písemného testu, praktického předvedení a praktického předvedení se slovním vysvětlením. Po řádném a úspěšném splnění zkoušky si může absolvent zřídit vlastní živnost s péčí o děti do tří let v denním režimu, a dále je kvalifikován samostatně pečovat o dítě nebo děti v období do zahájení povinné školní docházky v soukromé domácnosti, v dětských skupinách, v rodinných či mateřských školách. Mateřská škola si chůvu smí dovolit v případě, že jsou ve třídě zapsané minimálně dvě děti, které dovrší tři roky až v druhé polovině školního roku. Chůva se stará především o pomoc v sebeobsluze dvouletých dětí. Absolventů, převážně žen, s úspěšným dokončením kurzu chůvy přibývá a jejich práce je čím dál žádanější.

4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJE DĚTÍ OD DVOU DO TŘÍ LET

V období od dvou do tří let dítěte se projevují složitější formy chování, jako je například napodobování. Dítě opakuje většinu toho, co vidí kolem sebe, proto je dobré si dávat pozor na to, co děláme či říkáme. Rozvíjí se jeho řeč po stránce formální i po stránce obsahové, zvyšuje se slovní zásoba. Zdokonaluje se kosterní i svalový systém a s ním i koordinace pohybů dítěte.

Tělesný vývoj se týká hmotnosti a výšky. Během prvního až třetího roku dítě vyrostne asi o sedmnáct až osmnáct centimetrů a přibere na váze tři až čtyři kilogramy. Růstové změny se projevují na všech orgánech. Rozšiřuje se hrudník, rozvíjí se mozek, srdce, plíce, zpevňuje se kostra, mohutní svalstvo, dorůstá mléčný chrup, mění se proporcionalita těla, dozrává centrální nervová soustava a tak dále. Dítě je však velmi náchylné k infekčním chorobám a velmi zranitelné kvůli imunitnímu systému, který ještě není zcela dovyvinutý.

V oblasti hrubé motoriky dvouleté dítě již zjistilo, že chůze je daleko rychlejší způsob přemísťování, a tak jej používá prioritně. Dovede i běhat, avšak tento běh je velmi „neohrabaný“, protože se koordinaci pohybů těla teprve učí. Zvládá chůzi po nerovném terénu, překročí nízkou překážku, chodí do kopce. Chůze po schodech je jedna ze složitějších dovedností. Většina z nich je velmi vysoká a dítěti sahají do úrovně pasu. I přesto si s nimi dokáže tak malé dítě poradit. Kolem dvou a půl až tří let je vyjde úplně samo se střídáním nohou. Sejit ze schodů je však daleko těžší, a proto tato dovednost přichází až kolem třetího roku života. Ve dvou letech dokáže dítě také skákat snožmo na místě. V tomto období děti rády skáčou z výšky, která jim to dovolí, například z posledního schodu. Skok jako takový čili skok do dálky, umějí děti až na konci tohoto období. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Rozvíjí se také jemná motorika, kterou Langmeier (2006, str. 71) definuje jako „*Pohyby rukou a prstů při uchopování, pouštění a manipulování.*“ Ve dvou letech umí dítě stavět z kostek věž. Jelikož tento úkol řeší nápodobou, potřebuje předlohu. Během druhého roku dovede navléct kostky, přizpůsobené věku, na šňůru. Zdokonalující se jemná motorika je dobře pozorovatelná při prvních pokusech dítěte o „kreslení“.

(Langmeier, Krejčířová, 2006) Dítě by nemělo držet tužku křečovitým, pěstičkovým, smyčcovým, vařečkovým ani křečovitým úchopem, nýbrž správným špetkovým úchopem (viz příloha č. 1). Ještě se nesnaží kresbou něco znázornit, zatím onou kresbou vyjadřuje své pocity. Prvotní grafomotorické projevy pochází z nápodoby od ostatních dětí nebo dospělých. (Vágnerová, 2017) Dobrým příkladem, jak pomoci dvouletému dítěti s rozvojem grafomotoriky, symbolů a nápodoby, je nakreslení kouře či znázornění letu ptáků. (Křížová, 2017) Mezi druhým a třetím rokem se začínají vyskytovat v kresbách různé tvary, nejčastěji kruh. Učí se a poznává, že může tvary i čáry svíslé a vodorovné spojovat a propojovat, což je potřebným základem k dalším stupňům vývoje kresby. (Vágnerová, 2017)

Dítě se zlepšuje v sebeobsluze. Začíná pomáhat při oblékání, rozepnuté části oděvu se již snaží svléknout samo. Kolem druhého roku se samo nají lžící, udrží hrnek a napije se z něj, aniž by ho celý vylilo. Dítě se učí samo poznat, kdy potřebuje na toaletu. Teď je fyziologicky připravené na to, aby umělo zadržet svěrače, ovšem jen na krátkou chvíli, s čímž je potřeba počítat. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Dvouleté dítě začíná poznávat základní barvy (žlutou, modrou a červenou), vyčleňovat figury z pozadí-dovede najít objekt na obrázku podle předlohy a vyhledat známý předmět. Odliší obrázek jiné velikosti nebo jej poskládá ze dvou částí. Pro rozvoj zrakového vnímání je vhodná například Kimova hra, ve které se dítěti předloží šest předmětů, jež si ve vymezeném časovém úseku prohlédne. Poté se otočí a pedagog jednu z věcí odejme. Dítě určuje, která věc na stole byla a teď není. (Machková, 2015) Rozvíjí smysl pro rytmus, který se projevuje při pohybových hrách s říkadly. Kratší říkadlo již dokáže deklamovat dítě samo. Dovede lokalizovat zvuk. Myšlení je velmi konkrétní. (Langmeier, Krejčířová, 2006) Proto je v tomto věku důležitá metoda názornosti. Dítě potřebuje danou věc vidět a nejlépe i cítit, mít možnost osahat si ji. Paní Jančaříková (2017) uvádí, že právě práce rukou je základem pro pochopení jevů, věcí, rozvoje myšlení i řeči. Dítě je zvědavé, rádo objevuje a experimentuje s vodou, pískem, hračkami apod. V tomto období myšlení předbíhá řeč, což se projevuje tak, že udělá, co si přejeme, ale nepojmenuje to, proto se nazývá předpojmové. Následuje období symbolické, kdy dítě využívá jednoho předmětu jako předmětu jiného, s jiným významem. Pojem o tom, co je to množství, začíná mít dítě až na konci druhého roku, kdy rozliší hodně x málo

a množství do tří. Zvyšuje se slovní zásoba. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Řečový vývoj je u děvčat rychlejší než u chlapců. Přesto se dá obecně říci, že kolem druhého roku obsahuje slovní zásoba dítěte dvě stě až tři sta slov. (Kropáčková, Splavcová, 2016) Věci používané každý den umí vyhledat očima, pokud je my pojmenujeme, například „Kde máš triko?“ Později již samo zkouší popsat věci kolem sebe celou větou, a které nezná, na ty se doptá. Dvouleté dítě chápe dialog, užívá očního kontaktu. Má naučená některá gesta při komunikaci. Mluví o sobě ve třetí osobě. Začíná převažovat verbální komunikace nad nonverbální. Rozdíly v mluvení u dvouletých dětí jsou ve způsobu osvojování řeči, v jejím tempu i slovní zásobě. Toto se liší podle přístupu matek. Od třetího roku užívá dítě nejvíce podstatná jména, ale objevují se i slovesa a přídavná jména. Dítě o sobě mluví v první osobě, ve větách skloňuje, začíná tvořit souvětí. Jeho slovní zásoba obsahuje až tisíc slov. Už chápe, že každá věc má své pojmenování, proto často slyšíme otázku „Co to je?“ Od dvou a půl let se učí písmenka v, f, h, ch, k, g, ale i dvojhlásky au a ou. (Tučková, 2007) Základní podmínkou pro správný řečový vývoj je dobrý mluvní vzor. Rozvoj řeči je velmi individuální, a tak se nám může často zdát, že je jedno dítě napřed a druhé pozadu. Tyto nerovnosti se však časem vyrovnají. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

V chování dítěte jsou dominantní city. Dvouleté dítě má přirozeně problém své emoce kontrolovat. (Svobodová, 2010) Základními citovými projevy jsou strach, radost, zlost a žárlivost. Strach především z neznámých věcí, ze změn, objevuje se strach z bílého pláště, ze zvířat a tak dále. Radost prožívá při uspokojování fyziologických potřeb, sociálního kontaktu a vlastní aktivity. Žárlivost je reakcí na domnělou nebo skutečnou ztrátu lásky. Vztahy k ostatním dětem bývají konfliktní, protože dítě je přirozeně egocentrické. Dítě okolo dvou let si všímá ostatních a snaží se s nimi navázat přátelství, ale nejčastější jeho interakcí je zatím spor o hračky. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Dítě je na matce velmi závislé již od začátku života. A to jak fyzicky, tak psychicky. V období, na které se zaměřujeme, tomu není jinak. Ve chvíli, kdy dítě od matky oddělíme, přijdou ve většině případů podle Robertsona a Bowlbyho (Langmeier, Krejčířová, 2006) tři fáze, a to fáze protestu, zoufalství a odpoutání od matky. V první fázi dítě hlasitě křičí a pláče. Dožaduje se příchodu matky způsobem, na který bylo do této doby zvyklé, že matka zareagovala. V druhé fázi přestává mít dítě sílu stále plakat a pomalu vzdává naději na příchod matky. Ovládají ho pocity úzkosti

a stísněnosti. Odmítá většinu věcí i lidí kolem sebe. Ve třetí fázi již přijde na to, že matka nepřijde, a tak se snaží ji někým nahradit. Upne své city a potřebu lásky na jiného dospělého. Pokud nenajde citovou náhradu u dospělého, vkládá ji do věcí, a pak na nich velice lpí. Tato stádia trvají individuální dobu. Pokud se separované (odloučené) dítě vrátí k matce ve fázi protestu, je velmi opatrné na chvíle, kdy matku ztratí z dohledu, ihned na sebe začne upozorňovat pláčem a rozeběhne se ji hledat. Je fixovanější, než bývalo před odloučením. Pokud se dítě vrátí zpět k matce ve fázi třetí, fázi odloučení od matky, už nejeví o matku takový zájem. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Konec druhého roku je charakteristický vývojem sebeuvědomování. Vývoj pojmu „já“, souvisí s osamostatňováním. Dítě si začíná ověřovat vlastní možnosti, vytváří si obraz o sobě samém, činností. Charakteristická reakce na omezující prostředí bývá negativismus, jenž má podobu aktivní a pasivní. V případě pasivního negativismu dítě nereaguje, prostě ignoruje vše, co mu říkáme, aby udělalo. Při aktivním negativismu s námi dítě bojuje. Například budeme-li ho chtít obléknout, dítě vezme oblečení a zahodí jej na zem. Pokud je dítě komunikačně dobře vybavené, bude tyto činnosti pravděpodobně i slovně popisovat, přičemž bude využívat nejvíce záporných slov, co zná. Dítě se vymezuje a poznává vlastní já, snaží se upoutat pozornost a projevit se.

Toto období dětského negativismu trvá přibližně rok a časem odezní. Avšak je potřeba, aby si jím dítě prošlo, protože právě tehdy se učí zvládat věci samo a přichází si na své vlastní já. Prevencí proti špatnému vyjadřování dítěte je klidné prostředí, řád, režim, pravidla, která musí být jednotná ze stran nejlépe všech dospělých a hlavně trpělivost. Dobré je odvézt pozornost jinam, nevracet se k afektu a klást důraz na to, co jsme po dítěti chtěli. Dobrým vyjádřením sebe sama je pro dítě možnost ovlivnit hru. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Hra dítěte ve věku od dvou do tří let probíhá dvojitým způsobem, a to spontánní hrovou činností a hrou manipulativní.

- Spontánní hrová činnost – dítě záměrně pohybuje s věcmi kolem sebe tak, aby je mohlo prozkoumat, nebo napodobuje někoho či něco
- Manipulativní hra – kdy dítě hýbá věcmi a objevuje, ale bez zjevného záměru.

Hra přináší dítěti potěšení z věcí, které dokáže. Pomáhá dítěti se vyrovnat s věcmi z reálného světa, jako jsou obavy a strach tím, že si ve hře může změnit pravidla podle svých představ a potřeb. Dítě si hrou zlepšuje si slovní zásobu, logické myšlení, představivost i citový prožitek. Získává základní poznatky o velikosti, váze, tvaru a o spoustě dalších věcí. (Kořátková 2005)

Hru lze využít při diagnostikování problému a jeho řešení, nebo jako terapii sloužící k vyrovnávání se s každodenními situacemi, se kterými si dítě ještě neumí poradit. Ve hře pomocí symbolické hry řeší situace, se kterými se v reálném světě neumí vyrovnat. Dospělý může dítěti v situacích, se kterými si neví rady a pokouší se je ve hře vyřešit, poradit či navést jej na správnou cestu. Tím se rozumí vyřešení problému tak, aby dítě porozumělo chování ostatních a vytvořilo vhodný kompromis. (Kořátková 2005)

5 ADAPTACE

Adaptace je přizpůsobování se novým podmínkám či novým situacím. Jakým způsobem a jak dlouho si bude dané dítě na nové podmínky zvykat je velmi individuální a záleží na spoustě faktorů. Od genetiky, přes charakter dítěte až po samotný přístup okolí. Počáteční problémy lze zmírnit přístupem rodiny. Například tak, že dítě chodí do předškolního zařízení s jedním z rodičů a hraje si tam nějakou dobu s ním, poté zase společně odejdou. Je dobré, aby si dítě vyzkoušelo být v mateřské škole v různém čase během dne. Je třeba, aby mělo povědomí o tom, jak a kde se ve škole oblékají, obědvají, svačí a hrají si. Později, když chce matka dítě v mateřské škole nechat, je vhodnou pomocí hračka z domu. Dítě má totiž k hračce citový vztah, cítí v ní jakousi jistotu. Velmi dobrou pomocí je také sourozenec. Dítě si hraje zprvu jen s ním, ale když vidí, že si sourozenec hraje i s ostatními dětmi, chce se také přidat a být mu tak na blízku. Takovým pomocníkem nemusí však být jen sourozenec, může jím být jakékoliv jiné dítě, které dobře zná. Může se stát, že i přes všechnu snahu se nepodaří dítě do skupiny začlenit. V takovém případě by mělo být přijetí dítěte do zařízení odloženo na později. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Jak rychlá bude adaptace konkrétního dítěte je velmi individuální. Při příchodu do mateřské školy se příliš brzo uvolňuje vazba na matku, která byla v minulých obdobích velmi podstatná. Ve dvou letech přijímá dítě rodinnou identitu, učí se být a cítit se jejím členem. Přejít do většího společenského prostoru, jako například do skupiny dětí v mateřské škole je pro dvouleté dítě obtížné. (Smolíková, 2014)

Adaptační proces je důležitou součástí socializace, jehož cílem je co nejrychlejší zařazení dítěte do skupiny dětí, aby mohlo využít své dovednosti a vlastnosti. V péči o děti, které se adaptují, je podstatný citlivý a individuální přístup ke každému z nich. Aktivity by měli být nabízené, ne nucené. Obzor činností, do kterých se dítě chce začlenit, postupně narůstá. Pozorování ostatních dětí, například při sebeobsluze nebo stolování, je přínosné až potřebné pro chování daného adaptujícího se dítěte. (Svobodová, 2009)

Na začátku procesu adaptace, se dítě potýká především s problémem oddělení od rodičů. Většina dětí prožívá období prvních týdnů v mateřské škole velmi plačtivě

a smutně. Toto období by mělo trvat maximálně osm týdnů. Pláč ustává ve chvíli, kdy si dítě vytvoří alespoň pár základních vztahů, o které se může opřít. (Svobodová, 2009)

První dny dítěte v mateřské škole jsou typické orientováním se v novém prostředí. Reakce dítěte je individuální, nejčastěji reaguje pláčem, což je očekávatelné. Jiné dítě reaguje mlčenlivostí, velmi vážným výrazem v obličeji, to ale neznamená, že by nepozorovalo okolí. Většinou sedí stranou od ostatních, dívá se po okolí, sleduje reakce dětí a chování učitelek. Na oslovení zatím příliš nereaguje, osvojuje si režim mateřské školy. Zdá se jako kdyby jej nic nebavilo, chodí po třídě sem a tam, nesměje se, obvykle si jen drží hračku, kterou si doneslo z domu. Ostatní děti jsou vnímavé a snaží se s nově přichozím dítětem navázat kontakt, to však neví, jak by mělo zareagovat, navíc není schopné se ve hře s ostatními dětmi o hračky podělit, je majetnické. Při příchodu domů vypadá unaveně až vyčerpaně. Jen velmi zřídka se objevuje agresivní či výbušné chování. (Svobodová, 2009)

První týdny se nesou v duchu začleňování se. Po prvním měsíci v mateřské škole již málokdy zaznamenáváme stranění se dítěte od ostatních. Můžeme pozorovat, jak se dítě stále aktivněji zapojuje do dění ve skupině. Počáteční rozpačitost a ostych postupně odpadá. Výrazně ubývá i nerespektování pravidel. Začíná první navazování kontaktů s jednotlivými kamarády. Postupně rozhovory vyhledává samo, předvádí, co již dovede, přináší nové hračky z domu, aby se zviditelnilo. Přibližně po měsíci už přestávají být patrné rozdíly mezi novými dětmi a dětmi, které již chodily do mateřské školy minulý rok. (Svobodová, 2009)

Následuje stádium přivykání. Děti šestileté většinou reagují na pokusy dvouletých o navázání konverzace ignorací. Děti kolem čtvrtého roku věku jsou k těmto pokusům mladších dětí tolerantnější. Počátkem pátého týdne již začíná mít ve třídě dvouleté dítě určité sociální postavení. To jak ostatní děti i učitelé působí na dítě, ovlivňuje jeho další chování a sebevědomí. Většina dětí má již ukotvena základní pravidla slušného chování, a tak dokážou pozorovat a vyhodnocovat chování druhých, zda se také chovají dle vytyčených pravidel. Pokud vidí, že se některé dítě chová proti pravidlům, ale ono samo je dodržuje, velmi rádo na tuto skutečnost upozorní dospělého. Informace z okolí vnímá s velkým zájmem a umí je zpracovat přiměřeně věku. (Svobodová, 2009)

Adaptaci dítěte do mateřské školy a mezi vrstevníky můžeme považovat za ukončenou, pokud: se dítě zapojuje do skupinových aktivit, našlo si kamarády, dovede

si hrát s věkově homogenní skupinou dětí, chodí do mateřské školy rádo, jeho rozhovor je otevřený a nenucený, v prostorech mateřské školy se cítí bezpečně a jistě, dovede vyjádřit, co si přeje. Rádo se pochlubí tím, co se mu zrovna povedlo v přiměřené míře. Ve hře je cílevědomé a ohleduplné. Chápe, zná a dodržuje pravidla určená ve skupině. Dovede se odloučit od rodičů. Dítě zná jména učitelů i dětí kolem sebe. Dovede respektovat i jiného dospělého než své rodiče. (Svobodová, 2009)

Nástup do mateřské školy je pro dítě velkou změnou, jak bylo již uvedeno. Existují proto i možná rizika, jako například mutismus (nemluvnost), který vzniká z důvodu velkého stresu či strachu z nového prostředí a nových lidí. U mutismu není narušená centrální nervová soustava a ve většině případů tato reakce sama časem vymizí. (Bendová, 2011) Dále může být dítě plačtivé, odmítat jíst, spát nebo si může přestat hrát. Tyto změny by měly do osmi týdnů vymizet.

Doporučení pro snadnější ukončení adaptačního procesu:

- Nestrašit mateřskou školou.
- Dávat dítěti prostor k vyjádření, naslouchat mu.
- Vytvořit v dítěti reálnou představu o tom, jak to v mateřské škole probíhá.
- Svěřit dítě na určitou dobu do rukou známého nebo příbuzného člověka. A to z důvodu, aby si zvyklo na jiné authority. Brát dítě do prostředí, ve kterém se i my musíme řídit určitými pravidly.
- Oceňovat jej. Pozitivní motivací budovat v dítěti pocit, že chce být pochváleno. Ale i srozumitelně odmítnout nevhodné chování a vysvětlit proč.
- Zaměřit se na sebeobsluhu. Učit dítě se obléknout, umýt si ruce, uklidit hračky, nenásilnou, ale důslednou formou. (Kořátková, 2005)

6 METODOLOGIE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Úkolem praktické části bakalářské práce bylo zodpovědět výzkumné otázky: Jakých pokroků dosáhnou dvouleté děti v oblasti fyzického, psychického a sociálního vývoje v konkrétní třídě mateřské školy za dobu pěti měsíců? Jaké budou reakce dvouletých dětí na nové prostředí mateřské školy? Jaké pedagogické postupy, sloužící ke zjednodušení procesu adaptace u dvouletých dětí, jsou používány ve dvou konkrétních mateřských školách? Jaký je nejosvědčenější způsob ulehčení adaptačního procesu a jaká jsou nejčastější rizika adaptace, se kterými se pedagogové setkávají?

Sociální prostředí mateřské školy bylo podporující. Pedagogové měli mezi sebou velmi dobré vztahy. Komunikovali mezi sebou i s dětmi vlídným a respektujícím jazykem. Pozorované i nepozorované děti mezi sebou měly dobré vztahy s občasnými, avšak věku přirozenými konflikty, jak popisuje pan Langmeier a paní Krejčířová (viz kapitola 4). Vzhledem k tomu, že pracuji jako učitelka v mateřské škole, měla jsem možnost pracovat a pozorovat děti, být úplným účastníkem, domorodcem, každý den po dobu pěti měsíců. Pozorování bylo participační, strukturované, v přirozené i umělé situaci. Personálně vzhledem ke dvouletým dětem byla v mateřské škole zaměstnána učitelka navíc, která docházela ve dnech s vyšším počtem dvouletých dětí, což splňovalo podmínku z RVP PV pana Pohořelého.

Fyzické prostředí mateřské školy bylo situované na kraji velkoměsta s přístupem k lesu, loukám i kopcům, hřištím a velké zahradě. Třída byla s dvaceti čtyřmi věkově heterogenními dětmi, převážně s chlapci. Mateřská škola byla vedena velmi citlivým a komunikativním přístupem k dětem. Děti byly ve věku od dvou do šesti. Starší děti byly velmi vedeny k tomu, aby pomáhaly nejen mladším, ale i vrstevníkům. Režim dne byl v rámci možností mateřské školy přizpůsobený podmínkám z RVP PV dvouletým dětem, a to především v době odpoledního spánku. Rodiče přicházeli s dětmi do mateřské školy od sedmé do deváté hodiny. Poté následoval čas na ranní kruh a svačinu. Od devíti do jedenácti hodin probíhaly dopolední řízené činnosti. Do dvanácté hodiny byl program pobytu venku, a to buď na zahradě, lese nebo formou procházky. Mezi dvanáctou a půl jednou byl čas na oběd. Od jedné do půl druhé probíhal odpolední odpočinek. Dvouleté děti mohly po obědě odejít od stolu dříve a jít odpočívat. Také mohly déle spát, pokud chtěly. Od půl třetí do tří hodin probíhal odpolední kroužek. Ve tři hodiny byl čas na

svačinu. Otevírací doba mateřské školy končila o půl páté, takže od tří hodin si pro děti přicházeli rodiče.

Informace o pokrocích v oblasti fyzického, psychického a sociálního vývoje dvou až tříletých dětí jsem zjišťovala metodou strukturovaného, participačního pozorování. Vytvořila jsem záznamové archy (příloha č. 1), do kterých jsem jednotlivé pokroky konkrétních dětí zapisovala. Vycházela jsem z knihy „Diagnostika dítěte předškolního věku“ od paní Bednářové, z které jsem vybrala pouze kritéria pro dvouleté děti. V oblasti fyzického vývoje jsem pozorovala vývoj sebeobsluhy a motoriky. Oblasti psychického vývoje jsem sledovala vývoj kresby, zrakové percepce, sluchové percepce, řeči a předmatematických schopností. V oblasti sociálního vývoje jsem pozorovala hrové činnosti a chování vzhledem k adaptaci.

Vzorkem výzkumu bylo pět dvouletých dětí, tři děvčata a dva chlapci. Tyto děti jsem si vybrala, protože splňovaly věkové kritérium dvou let. V rámci dodržení GDPR jsou jména dětí, která uvádím pseudonymizována.

- Sára přišla do mateřské školy ze sociálně i ekonomicky silné rodiny. Ve fyzické oblasti byly znatelné nedostatky, především v hrubé motorice. Naopak v oblasti sociální žádné nápadnější nedostatky nebyly. Po sociální stránce vynikala předmatematickými schopnostmi.
- Veronika přišla do mateřské školy také ze sociálně i ekonomicky silné rodiny. Ve fyzické oblasti byly znatelné nedostatky, především v hrubé motorice. V oblasti sociální bylo třeba zapracovat na hrových činnostech. Po sociální stránce vynikala předmatematickými schopnostmi.
- Amálie přišla do mateřské školy ze sociálně i ekonomicky silné rodiny. Již zpočátku nebyly znát výraznější nedostatky v žádné ze tří oblastí.
- Matěj přišel do mateřské školy z rodiny sociálně i ekonomicky zabezpečené. V oblasti fyzického vývoje měl problémy v hrubé motorice. V psychickém vývoji bylo třeba zapracovat v oblasti řeči. Po sociální stránce byly znatelné nedostatky v hrových činnostech.
- Šimon přišel do mateřské školy z rodiny sociálně i ekonomicky zabezpečené. V oblasti fyzického vývoje měl problémy v hrubé motorice. V psychickém vývoji bylo třeba zapracovat v oblasti řeči, zrakové a sluchové percepce. Po sociální stránce byly znatelné nedostatky v sebeobsluze.

K získání dat o reakcích dvouletých dětí na nové prostředí mateřské školy jsem použila metodu participačního, strukturovaného přímého pozorování v přirozené situaci. V průběhu pozorování jsem byla úplným účastníkem, domorodcem. Vzorek výzkumu byl totožný jako při zjišťování informací o úrovni a pokrocích dětí v různých oblastech.

Ke zjištění výsledků dat z pozorování úrovně a adaptačních reakcí jsem použila metodu otevřeného kódování, konstantní komparace a techniku „vyložení karet“.

K získání dat na výzkumné otázky o pedagogických postupech, sloužící ke zjednodušení procesu adaptace u dvouletých dětí, jsou používány ve dvou konkrétních mateřských školách a o nejosvědčenějších způsobech a rizicích, se kterými se pedagogové setkávají, jsem připravila strukturované, řízené rozhovory s učitelkami a ředitelkami ze dvou mateřských škol.

První ředitelka byla vedoucí mateřské školy, ve které jsem vedla výzkum. Ve své funkci byla již mnoho let. Zkušenosti měla i jako učitelka, celý svůj pracovala ve školských zařízeních. Již od počátku své práce velmi dbala výběr pracovníků. Do pracovního poměru přijala pouze lidi s respektujícím chováním k dětem, kolegům i vedení. Druhá ředitelka byla v době rozhovoru ve své funkci čtyři roky. Mateřskou školu vedla pod mottem: Jaro, léto, podzim, zima ve školce je vždycky prima. Učitelka z mateřské školy, kde jsem dělala výzkum byla velmi mladá. Celé čtyři roky pracovala v jednom školské zařízení převážně s dětmi od dvou do tří let. Studovala při práci Vyšší odbornou školu v Praze. I přes svůj mladý věk dovedla být k dětem trpělivá, respektující a individuálně je zaujmout. Učitelka z druhé mateřské školy byla staršího věku. Na pozici učitelky v dané vesnické mateřské škole byla více než dvacet let. Zkušenosti, které získala dovedla skvěle využít. V rámci dodržení GDPR jsou jména mateřských škol i pedagogů anonymizována. Rozhovor jsem vedla v roli výzkumníka, probíhal v budově příslušné mateřské školy, v čase odpoledního odpočinku dětí. S pedagožkami jsem vedla rozhovor v herně u jejich pracovního stolu, na konci ledna. Rozhovory trvaly v průměru deset minut a obsahovaly pět totožných otázek. Otázky č. 1 a č. 3 byly uzavřené. Otázky č. 2 a č. 5 byly otevřené. A otázka č. 4 obsahovala uzavřenou otázku s doplňující otevřenou otázkou. První, druhou a předposlední otázkou „Mají rodiče nově příchozích dětí možnost postupné adaptace před příchodem do mateřské školy?“ „Jakým způsobem se snažíte ulehčit adaptaci nově příchozím dvouletým dětem?“ „Spolupracují s vámi rodiče při adaptaci jejich dětí? Pokud ano, jakým způsobem?“ jsem získala data k výzkumné otázce

o pedagogických postupech, sloužících ke zjednodušení procesu adaptace u dvouletých dětí v konkrétních mateřských školách. Otázkou třetí „Který z vámi uvedených způsobů se vám nejvíce osvědčil?“ jsem získala data o analýze výzkumné otázky o nejosvědčenějším způsobu adaptace. Poslední otázkou „S jakým problémem se nejčastěji setkáváte v souvislosti s adaptačním procesem u nově přichozích dvouletých dětí?“ jsem získala data k analýze výzkumné otázky o rizicích, se kterými se pedagogové nejčastěji setkávají.

Ke zjištění výsledků dat z rozhovorů (viz příloha č. 10) jsem použila metodu otevřeného tematického in vivo kódování a techniku „tužka a papír“.

7 ANALÝZA PROCESU ADAPTACE SLEDOVANÝCH DVOULETÝCH DĚTÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE A JEJICH VÝVOJE

K získání informací o reakcích dvouletých dětí na nové prostředí mateřské školy jsem použila metodu nestrukturovaného přímého pozorování. Zaměřila jsem se na to, zda je adaptační proces ukončen.

Pozorování bylo tedy rozděleno do devíti částí:

- Motorika. Pozorovala jsem, jakým způsobem se dítě pohybuje. Zda je jeho pohyb při chůzi a běhu jistý. Toto kritérium jsme sledovala v průběhu celého dne, více však při pohybových hrách po dobu pobytu venku. Zda dovede dítě skočit snožmo jsem zjišťovala ve hře na vrabce, při které jsem dětem vysvětlovala a motivovala je tím, že vrabci celý život pouze skáčou. Přeskočení nízké překážky jsem zaznamenala při hře na zajíce.

Již při vstupu do mateřské školy bylo na Sáře vidět, že její dovednosti v hrubé motorice jsou opožděné a bude třeba na nich pracovat (viz tabulka č. 1). Na přelomu října a listopadu již byla Sářina hrubá motorika jistá. Skoč sounož v září Sára ještě nedovedla. Její dopad byl zprvu takový, že nedopadla oběma nohama zároveň. V průběhu října dovedla dopadnout na obě nohy zároveň. Ve stejném měsíci dovedla Sára přeskočit nízkou překážku v podobě tyče položené na zemi. Střídání nohou při chůzi do schodů dovedla Sára začátkem listopadu, i když se stále přidržovala zábradlí. Stát se zavřenýma očima se dívce podařilo začátkem října, a to po dobu osmi vteřin, poté oči otevřela. Manipulace s drobnými předměty, nejčastěji s korály dovedla v průběhu října. Do té doby navlékala korále zvětšené.

Při příchodu do mateřské školy byla Matějova hrubá motorika nejistá. (viz tabulka č. 2). Jeho dovednosti se zlepšily koncem listopadu. Skočit sounož a přeskočit nízkou překážku dělalo zpočátku Matějovi problém, avšak každodenním trénováním se i tyto dovednosti naučil. Střídání nohou při chůzi po schodech dovedl chlapec na začátku listopadu. Stát se zavřenýma očima po dobu 5 vteřin dovedl Matěj na konci měsíce listopadu. Manipulaci s drobnými předměty jsem mohla sledovat až v průběhu října

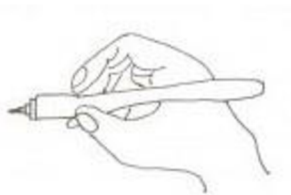
vzhledem ke chlapcovu negativnímu postoji k činnostem. Nejraději manipuloval s Geomagic stavebnicí.

Při nástupu do mateřské školy nedovedla Veronika splnit ani jedno z kritérií hrubé motoriky. (viz tabulka č. 3). Především běh byl nejistý, a tak často docházelo k pádu. Dívka však byla rychle učenlivá a během října všechny dovednosti splnila. Stát se zavřenýma očima dovedla Veronika po dobu šesti vteřin. Nejčastěji manipulovala s didaktickou pomůckou, ve které provlékala šňůru skrz díry.

Amálie neměla po celou dobu problém s hrubou motorikou (viz tabulka č. 4). Již při příchodu do mateřské školy ovládala všechny kritéria hrubé motoriky. Její hrubá motorika byla od začátku na velmi dobré úrovni. Skok sounož i s propojením přeskočků nízké překážky ji velmi bavil a při trpělivosti dovedla takto skákat až vyčerpání sil v nohách. Střídání nohou při chůzi po schodech dovedla již při příchodu do mateřské školy. Stát se zavřenýma očima dovedla v září po dobu pěti vteřin, na konci ledna po dobu jedenácti vteřin.

Šimonova hrubá motorika byla zpočátku nejistá. Chlapec však velmi rád běhal a hrál pohybové hry, i proto se všechny dovednosti hrubé motoriky v průběhu října naučil. Stát se zavřenýma očima dovedl v říjnu po dobu tří vteřin, na konci měsíce ledna po dobu osmi vteřin. Jemná motorika se v září sledovala hůře vzhledem k těžké adaptaci. V říjnu chlapec nejraději manipuloval s malými kostkami, které dával na bagr jako náklad.

- Kresba. Zahrnuje spontánní kresbu, kterou jsem sledovala v průběhu celého dne, stejně jako kritérium, zda dítě kreslení vyhledává samo nebo kreslí až po vyzvání učitelkou při řízených dopoledních aktivitách. Hodnocení dětského výtvarného projevu jsem hodnotila za pomoci knihy Čáry, klikyháky, paňáci a auta od pana Uždila. U grafomotorických prvků jsem se zaměřila na způsob úchopu tužky (viz příloha č. 3). Pokud dítě drželo tužku nesprávným způsobem, učila jsem jej správný špetkový úchop (viz obrázek č. 1).

Obrázek č. 1 – Špetkový úchop (Psaní, Skokan – online)

Sářin vývoj kresby byl značný. (viz tabulka č. 6). Již od počátku byla Sářina spontánní kresba v podobě čáranice. Na konci měsíce prosince se již objevovaly v kresbě první znaky hlavonožce. Kresbu vyhledávala už od příchodu do mateřské školy. Tužku držela dívka hrstičkovým způsobem (viz obrázek č. 2) a to až do počátku ledna. Grafomotorické prvky kruh a čáry svislé i vodorovné dovedla Sára v půlce listopadu.

Obrázek č. 2 – Hrstičkový úchop (Psaní, Skokan – online)

Matějova kresba nešla zpočátku určit z důvodu těžce probíhající adaptace. (viz tabulka č. 7). V průběhu října začal Matěj spontánně kreslit. Jeho kresby měly podobu čáranic. Až na konci měsíce ledna se vývoj kresby posunul do počínajícího hlavonožce. Chlapec držel tužku převážně pěstičkovým úchopem (viz obrázek č. 3). Grafomotorické prvky dovedl Matěj v polovině ledna.

Obrázek č. 3 – Pěstičkový úchop (Psaní, Skokan – online)

Úroveň kresby u Veroniky byla již zpočátku na dobré úrovni (viz tabulka č. 8). Spontánní kresbu vyhledávala již od vstupu do mateřské školy. Její výtvořky měly až do prosince podobu čáranice, poté kresba obsahovala znaky hlavonožce. Uchopení tužky měla v září hrtičkový, v průběhu října se však naučila držet ji úchopem křečovitým (viz obrázek č. 4), a to až do konce ledna. Grafomotorické prvky začala ovládat začátkem prosince.

Obrázek č. 4 – Křečovitý úchop (Psaní, Skokan – online)

Amáliina kresba byla od počátku na nejlepší úrovni ze všech pozorovaných dětí. (viz tabulka č. 9). Dívčina kresba od září obsahovala lehké náznaky hlavonožce. V průběhu sledování se v kresbě objevovalo stále více znaků a detailů. Z grafomotorických prvků dovedla v září kruh (i když poněkud kostřbatý) a v říjnu vodorovnou čáru. Úchop tužky byl zprvu pěstičkový, avšak stálým opakováním špetkového úchopu se dívka naučila ji držet křečovitým způsobem, což je dobrý předpoklad pro správné držení tužky.

Zjišťování výsledků kresby mi komplikovala Šimonova reakce na nové prostředí, při které odmítal jakoukoliv aktivitu. Spontánní kresbu začal vyhledávat v druhém sledovaném měsíci. (viz tabulka č. 10). Kresba nebyla Šimonova oblíbená činnost, proto se v ní zlepšoval velmi pomalu. Čáranice zůstaly v kresbě po celou dobu sledování. Grafomotorické prvky se zlepšily až v polovině ledna, kdy dovedl nakreslit kruh a vodorovnou čáru. Chlapec držel tužku po celou dobu sledování pěstičkovým úchopem.

- Zraková percepce. V bodě zrakové percepce jsem se zaměřila na přiřazení barvy, u kterého jsem dítě posadila na židli ke stolu a položila jsem před něj tři hračky různých základních barev. Dítě mělo za úkol ke každé hračce přiřadit jiný předmět ze třídy mateřské školy stejné barvy a pojmenovat ji. Dovednost ukázání požadované barvy jsem realizovala v herní místnosti,

ve které byly bedny s hračkami. Dítě tak mělo možnost velkého výběru při plnění tohoto bodu. Zda dítě dovede vyhledat známý předmět na obrázku jsem zjišťovala za pomoci obrazu z knihy paní Bednářové (viz příloha č. 4). Stejně tak tomu bylo u zjišťování kritéria vyhledání objektu na obrázku podle předlohy (viz příloha č. 5). Odlišení výraznějšího jiného obrázku v řadě (viz příloha č. 6) a odlišení obrázku jiné velikosti (viz příloha č. 7) jsem zjišťovala také pomocí obrázku z knihy paní Bednářové. Ke kritériu poskládání obrázku ze dvou částí (viz příloha č. 8) jsem použila obrázek ze stejnojmenné knihy.

Sářína zraková percepce byla od počátku na vysoké úrovni (viz tabulka č. 11). Již od září dovedla splnit všechna kritéria kromě odlišení obrázku jiné velikosti. Tuto dovednost však získala následující měsíc. Po celou dobu sledování nedělaly Sáře kritéria zrakové percepce potíže.

V zrakové percepci měl Matěj problémy pouze zpočátku, a to ve vyhledání známého předmětu na obrázku, vyhledání objektu na obrázku podle předlohy a odlišení obrázku jiné velikosti (viz tabulka č. 12). Všechny uvedené dovednosti získal v průběhu měsíce listopadu. Přiřazení barvy a ukázání požadované barvy nedělalo Matějovi problém po celou dobu sledování. Odlišit jiný obrázek v řadě a poskládat obrázek ze dvou částí dovedl Matěj již v průběhu září.

Veroničina zraková percepce byla zpočátku průměrná (viz tabulka č. 13). Přiřadit barvu a ukázat požadovanou barvu dovedla Veronika od počátku září. Dovednost vyhledat známý předmět na obrázku, vyhledat obrázek podle předlohy a odlišit obrázek jiné velikosti získala začátkem měsíce prosince. Odlišit výrazněji jiný obrázek v řadě dovedla Veronika koncem října. Kritérium poskládání obrázků ze dvou částí dovedla dívka od počátku září.

Amálie neměla v kritériu zrakové percepce přílišné problémy (viz tabulka č. 14). Přiřadit barvu dovedla dívka při vstupu do mateřské školy. Ukázat požadovanou barvu Amálie v září nedovedla, avšak ke konci následujícího měsíce ji dovednost nedělala problém. Vyhledání známého předmětu na obrázku, objektu na obrázku podle předlohy a odlišit výrazněji jiný obrázek v řadě dovedla po celou dobu sledování. Odlišit obrázek jiné velikosti zpočátku Amálie pletla, avšak již v měsíci říjnu dovedla i toto kritérium. Poskládat obrázek ze dvou částí, dokonce i ze čtyř částí dovedla dívka od počátku září.

Šimonova zraková percepce byla zpočátku na velmi nízké úrovni (viz tabulka č. 15). Zjišťování úrovně kritérií bylo v prvních dvou měsících obtížnější z důvodu těžké adaptace. Přiřadit barvu v září a říjnu chlapec nedovedl. Častým procvičováním však tuto dovednost v listopadu získal. Ukázat požadovanou barvu dovedl v druhém měsíci sledování. Kritérium vyhledat známý předmět na obrázku a tím se orientovat v prostoru na obrázku dovedl Šimon začátkem ledna. Vyhledat objekt na obrázku podle předlohy svedl chlapec začátkem prosince. Kritérium odlišit výrazněji jiný obrázek v řadě a odlišit obrázek jiné velikosti dělalo Šimonovi zpočátku obtíže. Koncem měsíce prosince se obě dovednosti naučil. Poskládat obrázek ze dvou částí dovedl chlapec již začátkem měsíce října.

- Úroveň řeči jsem zjišťovala po celou dobu dne. V lexikálně-sémantické rovině jsem sledovala, zda dítě dovede pojmenovat běžné věci na obrázku, ukázat obrázek věci podle použití a zda ukáže činnost na obrázku. Zda chápe pojmy „já“ a „moje“, užívá správně „ano“ a „ne“. Dále zda odpovídá na otázky „Co děláš?“ a „Kde?“, jestli má dítě zájem o knihy a příběhy. V rovině morfologicko-syntaktické jsme pozorovala, jestli dítě hovoří ve větách, k podstatným jménům přidává postupně přídavná jména a zájmena. Rozlišuje mezi jednotným a množným číslem, zda skloňuje a tvoří souvětí souřadná. V pragmatické rovině bylo kritériem, zda dítě upřednostňuje verbální formu komunikace, pomocí řeči dosahuje cíle, řekne své jméno, jména sourozenců a kamarádů. V nonverbální komunikaci, zda udržuje oční kontakt.

Sárin vývoj řeči byl již zpočátku na dobré úrovni (viz tabulka č. 16). Po celou dobu sledování dovedla pojmenovat běžné věci na obrázku, chápat pojmy „já“ a „moje“, měla zájem o knihy a příběhy. Řekla jméno své, sourozenců i kamarádů. V měsíci říjnu oproti září dovedla ukázat obrázek věci podle použití, ukázat činnost na obrázku a udržet oční kontakt. Na otázky „Co děláš?“ a „Kde?“ dovedla odpovědět v polovině sledovacího období. Dovednost upřednostňování verbální komunikace nad neverbální přišla v prosinci.

Matějova řeč byla při příchodu do mateřské školy průměrná (viz tabulka č. 17). V měsíci září ovládal kritéria ukázat obrázek věci podle použití, ukázat činnost na

obrázku, chápat pojmy „já“ a „moje“, správně užívat „ano“ a „ne“ a udržovat oční kontakt. Pojmenovat běžné věci na obrázku dovedl na počátku měsíce listopadu. V průběhu prosince dovedl odpovědět na otázky „Co děláš?“ a „Kde?“ a začal mít zájem o knihy a příběhy. V konečném sledovaném měsíci se Matějův vývoj řeči zlepšil v kritériích mluvení ve větách, rozlišování mezi jednotným a množným číslem, skloňování, upřednostňování verbální komunikace a řízení jména svého, sourozenců i kamarádů. Až do konce ledna nedovedl tvořit souvětí souřadná.

Veroničina řeč byla zpočátku na dobré úrovni (viz tabulka č. 18) a většinu dalších kritérií v průběhu měsíce října dohnala. Ukázat obrázek věci podle použití, činnost na obrázku, mluvit ve větách a přidávat k podstatným jménům a slovesům jména přídavná, zájmena. Oční kontakt udržovala v měsíci listopadu. Poslední kritérium tvoření souvětí souřadných dovedla v prosinci.

Amáliina řeč byla v září průměrná (viz tabulka č. 19). V průběhu měsíce září a října však dovedla splnit všechna kritéria, výjimkou tvoření souvětí souřadných, které dovedla v listopadu, čímž dokončila splnění všech kritérií.

Šimonova řeč byla při příchodu do mateřské školy na velmi nízké úrovni (viz tabulka č. 20). Po celou dobu sledování dovedl chápat pojmy „já“ a „moje“, užívat správně slova „ano“ a „ne“ a rozlišovat mezi jednotných a množných číslem. V měsíci říjnu nenastalo zlepšení v žádném z kritérií. V polovině sledovacího období se Šimon zlepšil v kritériu pojmenování běžné věci na obrázku, skloňování, řízení svého jména a udržení očního kontaktu. V prosinci dovedl ukázat činnost na obrázku, odpovědět na otázky „Co děláš?“ a „Kde?“ a tvořit souvětí souřadná. Jedinou dovedností, kterou chlapec po celou dobu sledování neovládl bylo mít zájem o knihy a příběhy.

- V kritériu sluchové percepce jsem sledovala, zda dítě dovede lokalizovat zvuk, což jsem zjišťovala zvonkem. Dítěti jsem dala na oči škrabošku, postavila se do různých částí místnosti a zazvonila. Druhou sledovanou částí bylo, zda zopakuje větu ze tří slov „Maminka vaří oběd.“

Sára dovedla v září zopakovat větu ze tří slov (viz tabulka č. 21). V průběhu měsíce listopadu dovedla splnit i kritérium lokalizace zvuku.

Matějova sluchová percepce byla zpočátku na nízké úrovni (viz tabulka č. 22). Avšak zpočátku měsíce října dovedl již lokalizovat zvuk a koncem měsíce ledna

i zopakovat větu ze tří slov.

Veronika dovedla po celých pět měsíců zopakovat větu ze tří slov (viz tabulka č. 23). V průběhu měsíce listopadu dovedla i lokalizovat zvuk.

Amálie dovedla již v prvním pozorovaném období lokalizovat zvuk (viz tabulka č. 24). Na konci měsíce října dovedla dívka i zopakovat větu ze tří slov, čímž splnila všechna kritéria sluchové percepce.

Šimonovo sluchové vnímání bylo v září na nízké úrovni (viz tabulka č. 25). Na začátku měsíce listopadu dovedl chlapec zopakovat větu ze tří slov. Koncem měsíce prosince dovedl splnit i druhé kritérium lokalizace zvuku.

- Předmatematické schopnosti. Dovednost rozeznání pojmů nahoře a dole jsem sledovala pomocí listu od paní Bednářové (viz příloha č. 9). Také jsem se ptala na určení polohy předmětů, které byly ve třídě. Porovnání malý a velký jsem zjišťovala pomocí porovnání mojí výšky s výškou dítěte. Při porovnávání, zda je předmětů hodně nebo málo jsem využila velké korále, které jsem rozrovnala do jedné kupy po třech korálích a druhé po deseti korálích. Při zjišťování pojmu všechny, jsem korále dala na jednu kupu a poté všechny schovala do krabice. Při třídění jsem využila předměty ve třídě. Poprosila jsem dítě, aby šest (autíčko, panenka, plyšák, suchý rohlík, jablko a přesnídávka) různých věcí přetřídilo podle toho, zda je předmět hračka nebo jídlo. Množství do dvou nebo do tří jsem zjišťovala pomocí počítání autíček, která parkovala do svých garáží. Geometrický tvar kruhu jsem zjišťovala pomocí nakresleného a vystřiženého obrazu míče.

Sářiny předmatematické schopnosti byly po celou dobu sledování na vysoké úrovni (viz tabulka č. 26). Již v průběhu září dovedla splnit všechna kritéria.

Matějovi předmatematické schopnosti byly v měsíci září na nízké úrovni (viz tabulka č. 27). V průběhu dalšího sledovaného měsíce splnit chlapec kritérium rozeznání malý x velký a třídění podle druhu. V listopadu dovedl porovnat hodně x málo a pojmenovat tvar kruhu. Poslední kritérium vnímání nahoře x dole splnil Matěj na začátku ledna.

Veroničina úroveň předmatematických představ byla již při příchodu do mateřské školy na velmi dobré úrovni (viz tabulka č. 28). Kritérium rozeznání nahoře x dole a poznání kruhu dovedla v měsíci listopadu, čímž splnila všechny sledované body.

Amáliny předmatematické schopnosti byly již v září na nejvyšší úrovni (viz tabulka č. 29). Po celou dobu sledování dovedla splnit všechna kritéria.

Šimonovi předmatematické schopnosti byly při příchodu do mateřské školy průměrné (viz tabulka č. 30). Během měsíce října dovedl chlapec splnit kritérium diferenciaci hodně x málo a všechny. Vnímání nahoře a dole dovedl na konci měsíce prosince. V posledním sledovaném měsíci dovedl Šimon pojmenovat kruh, čímž splnil poslední kritérium předmatematických schopností.

- Hrové činnosti. Stavění z kostek jsem sledovala v průběhu volných aktivit dětí. Při příchodu dětí do mateřské školy, jsem dala na stůl možnost navlékat dřevěné korále. Stejně tomu bylo u zastrkávání kolíků do otvorů. Hry s vodou a pískem jsem sledovala po dobu pobytu na zahradě mateřské školy. Napodobivé i symbolické hry jsem sledovala při volných hrách dětí, převážně v ranních hodinách.

Úroveň Sářiných hrových činností byla zpočátku sledování průměrná (viz tabulka č. 31). Avšak v průběhu měsíce října dovedla splnit všechna kritéria, s výjimkou symbolické hry. Hru jen jako dovedla v měsíci listopadu.

Matějovi hrové činnosti byly v září na nejnižší úrovni (viz tabulka č. 32). V říjnu nenastal žádný posun. V polovině sledovaného období začal chlapec stavět kostky, zastrkávat kolíky do otvorů a hrát si s vodou a pískem. V prosinci dovedl Matěj navlékat větší dřevěné kostky a napodobovat někoho nebo něco. Kritérium symbolické hry nedovedl po celou dobu sledování.

Veroničiny hrové činnosti byly zpočátku na nízké úrovni (viz tabulka č. 33). Během října však nastal výrazný posun. Dívka dovedla stavět z kostek, navlékat větší dřevěné kostky a zastrkat kolíky do otvorů. Kritérium napodobivé a symbolické hry nedovedla po celou dobu pěti měsíců.

Amáliiny hrové činnosti byly zpočátku na nízké úrovni (viz tabulka č. 34). Během října však nastal posun. Dívka dovedla navlékat větší dřevěné kostky a zastrkat kolíky do otvorů. Kritérium napodobivé a symbolické hry nedovedla po celou dobu sledování.

Šimonovy hrové činnosti byly v září na nízké úrovni (viz tabulka č. 35). Stavění z kostek dovedl chlapec na začátku října. Kritérium zastrkání kolíků dovedl v měsíci prosinci. Napodobivou a symbolickou hru nedovedl chlapec po celých pět měsíců.

- Sebeobsluha. Zda dítě potřebuji být na hygienu upozorněno jsem sledovala po dobu celého dne, především v dobách před svačinou, kdy si šly děti umýt ruce společně. Aktivní hlášení potřeby jsem sledovala také po dobu celého dne. V oblasti oblékání jsem pozorovala, jestli si dítě dovede rozepnout zip, stáhnout a natáhnout kalhoty i triko, v bodě převlékání na i po venkovním pobytu. Při svačinách a obědu jsem pozorovala, jestli dítě dovede správně držet lžici, jí z vlastního talíře, pije z vlastního hrnečku, dovede prostírat a zda se již učí napichovat vidličkou.

Sára sebeobsluha byla při příchodu do mateřské školy průměrná (viz tabulka č. 36). Začátkem října dovedla správně držet lžici. V průběhu listopadu dovedla kritéria oblékání, čímž splnila všechny body sebeobsluhy.

Matějova sebeobsluha byla na počátku září na nízké úrovni (viz tabulka č. 37). V průběhu měsíce října a listopadu nebyl žádný posun. Začátkem měsíce prosince si dovedl chlapec stáhnout a natáhnout kalhoty, držet správně lžičku, pomoc prostírat a napichovat vidličkou. V posledním měsíci dovedl Matěj pít z hrnečku. Po celou dobu sledování nedovedl chlapec hlásit potřebu.

Veroničina úroveň sebeobsluhy byla v září průměrná (viz tabulka č. 38). V průběhu měsíce října dovedla napichovat vidličkou. V polovině sledovacího období držela správně lžičku. V měsíci prosinci již nemusela být upozorněna na hygienu a prostírala. V posledním měsíci si dovedla stáhnout triko, svetr a začala aktivně hlásit potřebu, čímž splnila všechna kritéria sebeobsluhy.

Amáliina sebeobsluha byla při příchodu do mateřské školy průměrná (viz tabulka č. 39). V průběhu října si dívka dovedl stáhnout triko, svetr a pomocí prostírat. V polovině sledovaného období dovedla již aktivně hlásit potřebu, pít z hrnku a napichovat vidličkou. V prosinci dovedla splnit všechna kritéria, s výjimkou upozornění na hygienu, kterou na konci sledované období dovedla také.

Šimonova sebeobsluha byla v září na nízké úrovni (viz tabulka č. 40). Za celých pět měsíců se chlapec zlepšil pouze v aktivním hlášení potřeby, správném držení lžičky

a napichování vidličkou.

- **Adaptace.** Proces adaptace jsem u dětí sledovala v průběhu celého dne, zejména v dopoledních hodinách. Zjišťovala jsem, ve kterém stádiu vývoje adaptace se dítě nachází (oddělení od rodičů, orientace, začleňování, přivykání, ukončená adaptace). Kritériem pro ukončení adaptace bylo, zda dítě při odchodu rodičů pláče, důvěra k učitelkám a ostatním dětem, zapojování do činností mateřské školy a jestli se dítě do mateřské školy těší. Zda dítě má při sobě hračku či ne, jsem pokládala za individuální potřebu.

Sářina adaptace probíhala v klidné atmosféře. (viz tabulka č. 41). Od prvního dne se od rodičů odlučovala s úsměvem rozloučila a šla si hrát každý den s novou hračkou. Důvěru k učitelkám měla Sára od poloviny září. Velmi ji pomohlo, že učitelky znala od pohledu, jelikož minulý školní rok vyprovázela starší sestru do mateřské školy. Hračku, kterou nejčastěji z domu nosila byla plyšová Elza z pohádky Ledové království. Do řízených činností se zapojovala od prvního dne, tedy fáze přivykání proběhla lehce. Po celou dobu sledování se Sára do mateřské školy převážně těšila. Adaptace byla ukončena.

Matějova adaptace byla ukončena počátkem měsíce prosince (viz tabulka č. 42). Matějův průběh adaptace byl velmi těžký. Na oddělení od rodičů reagoval pláčem, křikem až vztekem. Snaha učitelek o utišení byla často marná. Nepomáhalo odvrátit pozornost, ani obejmout. Matěj neměl rád dotyk jiných lidí. Potřeboval čas na vstřebání odchodu matky. V průběhu druhé poloviny září začal pláč cca po dvou hodinách ustávat. Chlapec se postavil do nejbližšího rohu místnosti s krabicí kapesníků, které postupně tahal a utíral si s nimi nos, což jej uklidňovalo. V měsíci říjnu začal pláč odeznívat po deseti minutách od odchodu matky. Matěj přešel do fáze orientace, kdy pozoroval prostředí a děj mateřské školy. Taktéž důvěra k učitelkám se v průběhu stejného měsíce začala výrazně zlepšovat. Dovedl vést s pedagogy dialog. Hračku při sobě nosil od druhého týdne prvního sledovaného měsíce, a to na výzvu učitelek jako psychické pomoci. Stalo se jím malé červené autíčko z pohádky Auta. Přivyknout si na činnosti mateřské školy dovedl Matěj až na přelomu měsíce listopadu a prosince. Ve stejné době se začal chlapec těšit z příchodu do mateřské školy.

Veroničina adaptace byla ukončena již na konci září (viz tabulka č. 43). Matka Veroniku připravovala na nástup do mateřské školy. Využila způsobu postupné adaptace. A třikrát v týdnu dívce vysvětlovala režim mateřské školy, což napomohlo k rychlejšímu ukončení adaptace. Pláč se u Veroniky objevoval zřídka kdy a nikdy netrval déle než tři minuty. Důvěru k učitelkách získala na konci měsíce září. Hračka, která dívce pomáhala lépe zvládat den v mateřské škole byla panenka Anny z pohádky Ledové království. Přivyknutí a zapojení do řízených činností dovedla na počátku měsíce října. Od prvního dne se do těšila do mateřské školy.

Amáliina reakce na mateřskou školu byla zpočátku velmi pozitivní, avšak postupem prvních dní se zhoršovala. (viz tabulka č. 44). Dívce začalo docházet, že matka opět odejde. Mezi učitelkami a matkou však byla dobrá spolupráce, a tak se pomocí fotky, plyšáků, fotek režimu dne a hraček povedlo dívku opět přivést k radostnému pocitu z příchodu do mateřské školy. Důvěra k učitelkám byla zpočátku nejistá, avšak kladným přístupem učitelek se rychle upevnila. Hračka, která Amálii pomáhala byla černá, plyšová kočka. Dále ji také pomáhala fotka jí a její matky. Přivyknutí na činnosti programu dovedla na konci měsíce září. Ve stejné době se začala dívka do mateřské školy těšit. Adaptace byla ukončena koncem října.

Šimonova reakce na mateřskou školu byla velmi negativní. (viz tabulka č. 45). Chlapec reagoval na oddělení od rodičů hlasitým pláčem až křikem. Jeho pláč v měsíci září odezníval až po cca třech hodinách. Šimonovi pomáhalo si hrát s auty z pohádky Bořek stavitel. Důvěra k učitelkám byla na chlapcovi vidět již koncem září. Sděloval svá přání, povídal si s nimi o svých bratrech. Hračku při sobě nenosil po celou dobu sledování. Zapojení do řízených činností dělalo chlapci problém až do konce měsíce října. V průběhu druhého sledovaného měsíce byla vidět začínající fáze přivykání, kdy chlapec vyhledával pouze hry pohybové. Počátkem měsíce listopadu byla na Šimonovi vidět pozitivní nálada při příchodu. I matka potvrdila, že chlapec v domácím prostředí mluví o mateřské škole kladně. Koncem listopadu byla adaptace ukončena.

8 ANALÝZA ROZHovorŮ

Rozhovory (příloha č. 10) byly vedeny se dvěma ředitelkami a dvěma učitelkami různých mateřských škol.

Na otázku: „Mají rodiče nově přichozích dětí možnost postupné adaptace před příchodem do mateřské školy? Tj. navštěvovat s dítětem mateřskou školu dříve, než dítě nastoupí?“ odpověděli všichni respondenti kladně.

Na druhou otázku: „Jakým způsobem se snažíte ulehčit adaptaci nově přichozím dvouletým dětem?“ odpověděli dotazující nejčastěji hračky, následovala pomoc sourozenci či příbuznými a objetím. Třetím nejpožívanějším způsobem k ulehčení adaptace se stala postupná adaptace a nenučení do aktivit.

Na další otázku: „Který z vámi uvedených způsobů se vám nejvíce osvědčil?“ nejčastěji odpověděly pedagožky hračka, poté přivykání pomocí rodinného příslušníka či známého kamaráda. Třetí nejčastější odpovědí byla postupná adaptace.

Na předposlední otázku: „Spolupracují s vámi rodiče při adaptaci jejich dětí? Pokud ano, jakým způsobem?“ odpověděly všechny dotazované kladně. Shodoval se i způsob spolupráce s rodiči a to komunikace-oboustranné předávání informací o dítěti.

Nejčastější odpovědí na otázku: „S jakým problémem se nejčastěji setkáváte v souvislosti s adaptačním procesem u nově přichozích dvouletých dětí?“ byl pláč a odmítavost účasti na aktivitách v mateřské škole. Dále pak odmítání stravy. V pořadí třetím nejčastějším projevem udaly respondentky nemluvnost a nespavost.

A v neposlední řadě vztek a enurézu.

Z analýzy dat odpovědí vyplývá, že v obou mateřských školách mají rodiče možnost využít metodu postupné adaptace. Nejčastějším používaným způsobem k ulehčení adaptace nově přichozích dětí jsou v obou mateřských školách hračky, které si mohou děti přinést z domova. Dále pak rodinnými příslušníky, objetím a postupnou adaptací. Nejosvědčenějším způsobem se stala možnost donést si plyšovou hračku, poté mít v mateřské škole rodinného příslušníka či známého kamaráda. Využití metody postupné adaptace. V obou mateřských školách rodiče spolupracují s pedagogy pomocí komunikace. Z dostupných odpovědí se respondentky nejčastěji setkávají s reakcí na

mateřskou školu pláčem a odmítavostí účasti v aktivitách. Dále pak odmítání stravy, nemluvností, nespavostí, vztekem a enurézou.

9 DISKUSE A ZÁVĚR

Diskuse

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat specifika výchovné péče o děti od dvou do tří let v mateřské škole. K získání dat pro dosažení cíle bakalářské práce jsem použila z velké části literaturu pana Langmeiera, z roku 2006. Informace by mohly být považované za neaktuální. Jedna z výzkumných otázek se týkala vymezení podmínek pro vzdělávání dvou až tříletých dětí v mateřské škole. Většinu těchto dat jsem získala z rámcového vzdělávacího programu (Pohořelý, 2021), který se však stále vyvíjí a aktualizuje. Data jsou determinována novými poznatky. Další výzkumná otázka se zaměřovala na adekvátní způsoby adaptace dvouletých dětí v mateřské škole a jejich možná rizika. K diskuzi nabádá fakt, že literární zdroje odkazují na postupnou adaptaci jako na nejlepší formu ulehčení adaptačního procesu dvou až tříletých dětí. Z analýzy praktické části však vyplývá, že nejpoužívanějším způsobem je možnost plyšové hračky z domu. Výsledky mohou být rozdílné z důvodu realizace rozhovorů pouze ve dvou mateřských školách, se čtyřmi pedagožkami. Dotazníky realizované ve více mateřských školách by mohly být předmětem zkoumání. Další výzkumná otázka se úrovně a pokroků v oblasti fyzického, psychického a sociálního vývoje dvouletých dětí v konkrétní třídě mateřské školy za dobu pěti měsíců. Mohli bychom polemizovat o správnosti dat z prvních dvou měsíců. Některé z pozorovaných dětí neměly ukončenou adaptaci, a tak mohly být data mylná. Reakce dvouletých dětí na nové prostředí mateřské školy jsem sledovala a zapisovala každý den, vzhledem ke shodnosti pozorované třídy s třídou, ve které pracuji jako pedagog. Data o pedagogických postupech, sloužících ke zjednodušení procesu adaptace u dvouletých dětí používaných ve dvou konkrétních mateřských školách jsem zjišťovala pomocí dotazníku. S diskuzí je možná problematika kódování odpovědí respondentů. U dat získaných k poslední výzkumné otázce o nejpoužívanějších způsobech adaptace a jejich rizicích bychom také mohly diskutovat o možnosti nesprávného kódování odpovědí z rozhovoru.

Limitem výzkumného šetření je fakt, že rozhovory byly vedeny pouze ve dvou mateřských školách, což může zkreslovat výsledek vyhodnocení. Dalším limitem je problematika získaných dat v září a říjnu. V těchto dvou měsících neměla většina

pozorovaných dětí ukončenou ani třetí část adaptace, tudíž mohly být výsledky zkrusleny emocionálním vypětím dítěte.

Cílem mé bakalářské práce bylo charakterizovat specifika výchovné péče o děti od dvou do tří let v mateřské škole se zaměřením na jejich adaptaci.

Na výzkumnou otázku, jaké jsou podmínky pro vzdělávání dvou až tří letých dětí jsem zjistila, že podle ministerstva školství mládeže a tělovýchovy by třídy měly být vybaveny nábytkem uzpůsobeným výšce dvouletých dětí a sprchovým koutem. Z psychosociálního hlediska by měly mít možnost si vzít plyšovou hračku z domova a měla by fungovat spolupráce mezi rodiči a mateřskou školou. Náplň činností by měla být kratší a převážně formou her. Pokud je to možné, co nejméně střídat učitelky ve třídě. V mateřské škole, kde jsem děti pozorovala byl režim dne upraven pro dvouleté možnosti delšího odpočinku, činnosti hrové, učitelky se nestřídaly a děti měly možnost plyšové hračky ve třídě.

Adekvátní způsob adaptace je vytvořit v dítěti představu o režimu dne mateřské školy, pozitivně motivovat a trénovat sebeobsluhu. Rizika adaptace dvouletých dětí spočívají podle Svobodové v pláči, mutismu, neúčasti v aktivitách a nedodržování pravidel. Paní Bendová uvádí shodně rizika v pláči a mutismu. Z rozhovorů jsem zjistila, že nejčastějším používaným způsobem k ulehčení adaptace nově přichozích dětí jsou v obou mateřských školách hračky, které si mohou děti přinést z domova. Dále pak rodinní příslušníci, objetí a postupná adaptace. Nejosvědčenějším způsobem se stala možnost donést si plyšovou hračku, poté mít v mateřské škole rodinného příslušníka či známého kamaráda. Využití metody postupné adaptace. V obou mateřských školách rodiče spolupracují s pedagogy pomocí komunikace. Z dostupných odpovědí se respondentky nejčastěji setkávají s riziky adaptačního procesu-pláčem a odmítavostí účasti v aktivitách. Dále pak odmítání stravy, nemluvností, nespavostí, vztekem a enurézou. V této výzkumné otázce se shodují s názorem paní Smolíkové, že adaptace je individuální proces.

K posuzování úrovně a pokroků dvouletých dětí za dobu pěti měsíců jsem použila záznamový arch vytvořený podle knihy paní Bednářové o diagnostice s tím, že jsem vybrala kritéria pouze věk, na který se zaměřuji. Literatura pana Langmeiera se shoduje se stejnými kritérii. V sociální oblasti udělal největší pokrok Matěj. V oblasti psychické

největší pokrok dovedl Šimon. V oblasti fyzické udělal největší pokrok Matěj a Sára. Nejvyšší úrovně v oblasti sociální dosáhla Sára. Nejvyšší úrovně v oblasti psychické dosáhla Veronika. Nejvyšší úrovně v oblasti fyzické dosáhla Amálie.

Reakce dětí na nové prostředí mateřské školy obsahuje podle paní Svobodové čtyři fáze: oddělení od rodičů, orientace, začleňování, přivykání a ukončení adaptace. Z pozorování vyplynulo, že nejrychlejší ukončení adaptačního procesu měla Sára, naopak nejtěžší adaptaci měl Matěj.

Pedagogické postupy využívané ke zjednodušení procesu adaptace dvouletých dětí jsou v obou mateřských školách hračky, které si mohou děti přinést z domova. Nejosvědčenějším způsobem se stala možnost donést si plyšovou hračku, poté mít v mateřské škole rodinného příslušníka či známého kamaráda, a nakonec využití metody postupné adaptace. Z dostupných odpovědí se respondentky nejčastěji setkávají s reakcí na mateřskou školu pláčem a odmítavostí účasti v aktivitách. Dále pak odmítání stravy, nemluvností, nespavostí, vztekem a enurézou.

10 ZDROJE

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta, ŠMARDOVÁ. 2021. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Praha : Edika, 2021. 978-80-266-0658-1.

BENDOVÁ, Petra. *Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole*. Praha 7: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3853-6.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-327-8.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a v praxi*. Praha 7: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0852-3.

KŘÍŽOVÁ, Žaneta. *Výtvarné náměty a techniky v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-343-8.

LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie: 2., aktualizované vydání*. Druhé. Praha 7: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: Zásobník dramatických her a improvizací*. Třinácté. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2015. ISBN 978-80-7068-298-2.

NEUVEDEN, *Dokonalá dcera*. Brno: Nekupto, spol. s.r.o. ISBN 80-86997-03-0.

SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Dvouleté děti v předškolním vzdělávání: Od podzimu do zimy*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2016. ISBN 978-80-7496-270-7.

SPLAVCOVÁ, Hana. *Dvouleté děti v předškolním vzdělávání: Aktivita a činnosti*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2019. ISBN 978-80-7496-406-0.

SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.

TUČKOVÁ, Jitka. *Říkaneky pro rozvoj řeči*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-241-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby: a její diagnostické využití*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-333-9.

UŽDIL, Jaromír. 2002. *Čary, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : Portál, 2002. 80-7178-599-7.

HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum*. Praha : Portál, 2008. 987-80-7367-485-4.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEDOVÁ, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2007. 978-80-262-0644-6.

KODETOVÁ, Kateřina. 2015. *Dvouleté děti v mateřské škole*. Brno : Masarykova univerzita, 2015. neuvedeno.

SMOLÍKOVÁ, Anna. *Adaptace v mateřské škole a vhodné činnosti pro čtyřleté a mladší děti*. Praha, 2014. Bakalářská. Univerzita Karlova v Praze Pedagogická fakulta katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Jana Kropáčková, Ph.D.

SVOBODOVÁ, Gabriela. *Adaptační program v mateřské škole*. Litomyšl, 2009. Absolventská. Vyšší odborná škola pedagogická a střední pedagogická škola Litomyšl. Vedoucí práce PhDr. Soňa Sodomková.

CIHELKOVÁ, Magdaléna. 2021. Psaní. *Skokan*. [Online] 3. Prosinec 2021. <https://cihlienka.webnode.cz/uzitecne-informace/psani/>.

HAŠKOVÁ, Hana. 2007. Doma, v jeslích, nebo ve škole? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945-2006. *Doma, v jeslích, nebo ve škole? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945-2006*. 16. listopad 2007.

POHOŘELÝ, Svatopluk. 2021. Dokument ke stažení. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy*. [Online] 19. 01 2021. <https://www.msmt.cz/file/39798/>.

—. 2021. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání od 1.září 2021. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [Online] 24. srpen 2021. [Citace: 2. říjen 2021.] <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/opatreni-ministr-zmena-rvppv-2021>. neuvedeno.

Zákon č. 48/1869 Sb., o školách obecných (říšský zákon)

Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)